

Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 96/2021

Lappilainen maatila ja maatilametsätalous

Repullinen eväitä ja tiivistelmä julkaisusta
Elinvoimaisen maatilan avaimia

Rauno Kuha, Ville Hallikainen, Antti Hannukkala, Johanna Leppälä,
Reijo Rajavaara, Jaana Sorvali ja Ulla-Maija Uusitalo

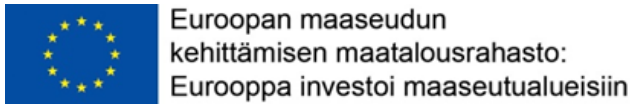
Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 96/2021

Lappilainen maatila ja maatilametsätalous

Repullinen eväitä ja tiivistelmä julkaisusta Elinvoimaisen
maatilan avaimia

Rauno Kuha, Ville Hallikainen, Antti Hannukkala, Johanna Leppälä,
Reijo Rajavaara, Jaana Sorvali ja Ulla-Maija Uusitalo

Luonnonvarakeskus, Helsinki 2021

Kuha, R., Hallikainen, V., Hannukkala, A., Leppälä, J., Rajavaara, R., Sorvali J. & Uusitalo, U-M. 2021. Lappilainen maatila ja maatilametsätalous : Repullinen eväitä ja tiivistelmä julkaisusta Elinvoimaisen maatilalan avaimia. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 96/2021. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 19 s.

Rauno Kuha, ORCID ID, <https://orcid.org/0000-0002-3530-8238>

Tämä tiivistelmä on laadittu julkaisusta:

Kuha, R., Hallikainen, V., Hannukkala, A., Leppälä, J., Rajavaara, R., Sorvali J. & Uusitalo, U-M. 2021. Elinvoimaisen maatilalan avaimia : Lapin maatalojen kehitystarpeita. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 94/2021. Luonnonvarakeskus. Helsinki. 78 s. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-340-4>

ISBN 978-952-380-343-5 (Painettu)

ISBN 978-952-380-344-2 (Verkkójulkaisu)

ISSN 2342-7647 (Painettu)

ISSN 2342-7639 (Verkkójulkaisu)

URN <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-344-2>

Copyright: Luonnonvarakeskus (Luke)

Kirjoittajat: Rauno Kuha, Ville Hallikainen, Antti Hannukkala, Johanna Leppälä, Reijo Rajavaara, Jaana Sorvali ja Ulla-Maija Uusitalo

Julkaisija ja kustantaja: Luonnonvarakeskus (Luke), Helsinki 2021

Julkaisu vuosi: 2021

Kannen kuva: Kari Henttunen

Painopaikka ja julkaisumyynti: PunaMusta Oy, <http://luke.juvenesprint.fi>

Tiivistelmä

Rauno Kuha¹⁾, Ville Hallikainen¹⁾, Antti Hannukkala¹⁾, Johanna Leppälä¹⁾, Reijo Rajavaara²⁾, Jaana Sorvali³⁾ ja Ulla-Maija Uusitalo⁴⁾

¹⁾Luonnonvarakeskus, Ounasjoentie 6, 96100 Rovaniemi. rauno.kuha@luke.fi

²⁾Suomen metsäkeskus, Metsätieto- ja tarkastuspalvelut, Ounasjoentie 6, 96100 Rovaniemi

³⁾Luonnonvarakeskus, Latokartanonkaari 9, 00790 Helsinki

⁴⁾ProAgria Lappi, Raidetie 1, 96900 Rovaniemi

Maatalousyrittäjien määrä on vähentynyt, maatalouden alueellinen rakenne on muuttunut ja muuttuu jatkuvasti. Lounaisessa Lapissa (Simo, Keminmaa, Tornio, Ylitornio, Tervola) maatilojen koko on kasvanut enemmän kuin muualla Lapissa ja tuotantomäärät ovat kasvaneet. Tuotannon määrän kasvaminen on kompensoinut lounaisen Lapin tilojen lukumääräisen pudotuksen. Tällä alueella tuotetaan yli puolet Lapin maidosta ja naudanlihasta. Keski- ja Etelä-Lapissa (Pello, Rovaniemi, Kemijärvi, Ranua, Posio) maatalouden rakenne poikkeaa jonkin verran Lounais-Lapista. Maatilat ovat viljelyalaltaan pienempiä ja tuotannon määrä on huomattavasti vähäisempi. Maatilayrittäjyyden vähenemä tällä alueella tulee lähivuosina olemaan voimakkaampi, kuin Lounais-Lapissa.

Pohjois- ja Itä-Lapissa maatalouden muutos on ollut kaikkein voimakkain. Tilojen määrä on lukumääräisesti pudonnut paljon ja erityisesti nautakarjatalouden määrä on voimakkaasti laskenut. Elinvoimaisia, vahvoja tiloja on, mutta niiden etäisyydet toisistaan ovat suuret ja tilojen keskinäisen yhteistyön tekeminen tällä alueella on vaikeampaa. Maidon ja lihan tuotannon kokonaismäärä on laskenut. Toimivien tilojen kokoluokan kasvu ei tällä alueella ole kompensoinut tuotannon kokonaismäärän laskua.

Suuri kysymys Lapin maataloudessa on lopettavien maatilayrittäjien määrä ja ikäluokka, sekä uusien maatilayrittäjien määrä. Maatilarekistereiden tarkastelussa merkille pantavaa on, että suuri osa lopettajista kuuluu ikäluokkaan 41–50 vuotta. Tämä ikäluokka on se, jossa ammattitaito on hyvä, terveys on yleensä hyvä ja toiminnan kehittämisen mahdollisuudet suuret. Toinen suuri kysymys on, että kun maatilayrittäjien resurssit ovat samanlaiset, miksi toinen pärjää ja toinen ei?

Tämän tutkimuksen ydintavoite oli rakentaa tilatesti, työkalu, jolla voitaisiin löytää vastaus Lapin maatilayrityksen menestymistä vaikeuttaviin tekijöihin. Mitkä ovat ne tekijät, jotka haittaavat tilan tuloksen saavuttamista, estävät toiminnan kehittämistä ja mihin asioihin tilalla on syytä erityisesti kiinnittää huomiota? Vastausten löytämiseksi Lapin aktiivituloja lähestyttiin tutkimuskyselyllä. Tutkimuskyselyä täydennettiin haastattelulla, joka kohdennettiin otannalla niille tiloille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn.

Tutkimustuloksissa nousi keskeisesti esille yrittäjien työhyvinvointi. Maatilayrittäjät olivat sitoutuneita ammattiinsa, pitivät siitä ja kokivat työnsä tärkeänä. Tästä huolimatta jaksaminen nousi esille. Jaksamisessa tilan ulkopuolelta tuleva paine oli vaikuttava tekijä. Tutkimuksen yhtenä osakokonaisuutena oli maatilametsätalous. Tutkimukseen osallistuneilla Lapin maatiloilla on keskimäärin noin 200 ha metsätalousmaata. Kyselyssä tiedusteltiin, miten yrittäjä metsäänsä hoitaa ja mikä merkitys metsätuloilla on tilan tulon muodostuksessa. Yllättävää tuloksissa oli, että metsänhoito ei maatiloilla ollut siinä tärkeysluokassa, kuin sen antama mahdollisuus on. Huomattavalta osalta puuttui metsäsuunnitelma ja hakkuurästejä oli runsaasti.

Tutkimuksen tavoite, tilatesti, rakennettiin analyysitulosten pohjalta. Tavoitteeksi määriteltiin, että testin tulee olla mahdollisimman selkeä, yksinkertainen ja helposti käytettävä. Testin

rakentamiseen käytettiin paljon aikaa ja sitä testattiin maataloilla. Se tarkastelee maatalan toimintoja asiakokonaisuuksina. Näitä asiakokonaisuuksia analyysitulosten pohjalta valittiin testiin kymmenen. Asiakokonaisuuksia ovat tilan tuotantosuunnat, peltoviljely, tuotantoeläimet, sosiaalisuus, työhyvinvointi ja terveys, talouden seuranta, vieras pääoma, yrityksen tulot, tulevaisuuden suunnittelu ja metsätalous. Jokaisen asiakokonaisuuden alle on laadittu muutama kyseistä asiaa käsittelevä tarkentava kysymys. Kysymyksen asettelu on laadittu niin, että vastauksesta voidaan päätellä kyseisen asiakokonaisuuden tilanne maatilayrityksessä.

Maatilayrittäjiin ja yrittäjiksi aikoviin vaikuttaa hyvin vahvasti se, miten maataloudesta käydään keskustelua julkisuudessa. Julkisuudessa käytävä keskustelu koetaan maataloutta syyllistäväksi ja maatalous elinkeinoksi, jolla ei tule toimeen. Tällainen ei voi olla vaikuttamatta siihen, kuinka saadaan uusia yrittäjiä alalle ja siihen, miten alalla jo toimivat ajattelevat yrittämisen jatkamisesta. Vaikka tutkimus osoittaa, että yrittäjät ovat sitoutuneita ammattiinsa ja kokevat sen tärkeäksi, on mukana joukko yrittäjiä, joilla on paineita omassa yritystoiminnassaan. Näitä voivat olla muun muassa henkinen hyvinvointi ja talousvaikeudet. Tällöin vahva negatiivinen viesti voi olla laukaiseva tekijä päätökseen lopettaa yritystoiminta.

Kustannukset lähtivät keväällä 2021 voimakkaaseen nousuun, joka näkyi energian, lannoitteiden ja rakennuspuutavaran hinnassa. Maatilayrittäjien vastatessa tutkimuskyselyyn voimakas kustannusten nousu ei ollut vielä tapahtunut. Tästä johtuen vuoden 2021 kustannustaso ei näy tämän tutkimuksen maatilayritysten tuloksessa. Hintojen nousu tulee näkymään tiloilla vuoden 2021 tuloksessa. Maatilayritykset ovat myös vuoden 2021 aikana jäädyttäneet investointeja, erityisesti niitä, jotka eivät ole yrityksen toiminnan kannalta kriittisiä.

Tämän tutkimuksen on toteuttanut Luonnonvarakeskus yhteistyössä Suomen metsäkeskuksen ja ProAgria Lapin kanssa. Tutkimuksen on rahoittanut Lapin ELY-keskus Manner-Suomen maaseudun keittämishjelmasta.

Sisällys

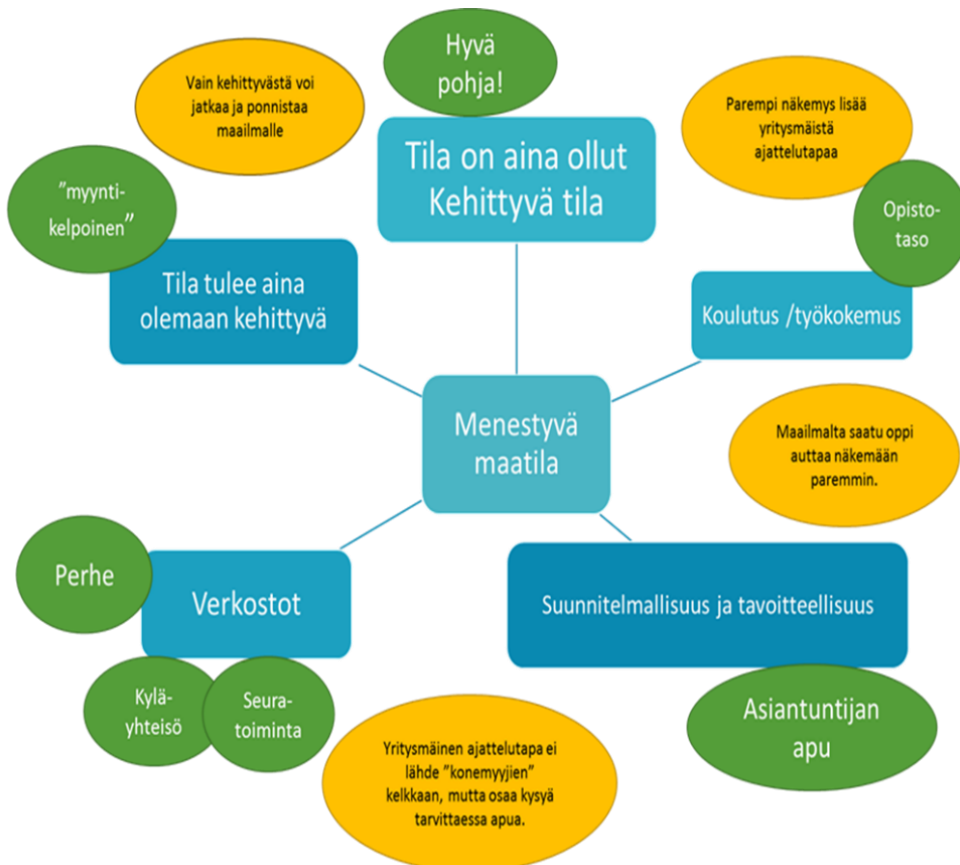
Johdanto	6
1. Lapin maataloudesta ja metsätaloudesta	7
1.1. Lapin maataloudesta	7
1.2. Lapin maatalouden rakenteen muutos	8
1.3. Lapin metsätaloudesta	10
1.4. Maatilametsätaloudesta	10
2. Tutkimuksen toteutus	12
2.1. Tutkimusjoukko ja kyselyn täydentäminen	12
3. Tulosten tarkastelua	13
3.1. Talous ja osaaminen	13
3.2. Ikä ja työhyvinvointi	13
4. Tilatesti	14
5. Päätelmät ja jatkotoimenpiteet	15
5.1. Lopettajat	15
5.2. Epävarmojen joukko	15
5.3. Positiivisen imagon rakentaminen	15
5.4. Maatilayrityksen johtaminen	16
5.5. Työhyvinvointi	16
5.6. Maatilametsätalous	16
5.7. Tilatestin aktiivinen käyttöönotto	17
6. Kyselyyn vastanneiden kommentteja	18

Johdanto

Lapin maatilataloudesta on tehty viimeisen kymmenen vuoden aikana useita tutkimuksia, joilla on pyritty selvittämään maatilojen menestystekijöitä, kehityksen suuntaa ja tarpeita erilaisille kehittämistoimille. Näissä tutkimuksissa on noussut esille toistuvasti havainto, että vaikka maataloilla on samanlainen resurssipohja ja toimintaympäristö, toiset tilat voivat hyvin ja toiset menestyvät huonommin. Syitä tähän ilmiöön on pohdittu paljon. Tämän tyyppisen ilmiön tarkastelu tilakohtaisesti vaatii menetelmän, jossa tilaa ja sen toimintaa tarkastellaan kokonaisvaltaisesti, kaikki tilan toiminnan osa-alueet huomioiden. Tällaista työkalua maatilayrityksen toiminnan tarkasteluun ei ole tiettävästi olemassa.

Tämän tutkimushankkeen ydintehtävä oli luoda edellä mainittu työkalu, tilatesti, maatilayrityksen kokonaisvaltaiseen tarkasteluun. Tällaisen työkalun tehtävä on löytää maatilayrityksen menestymisen esteet, jotta siihen voidaan ohjata erityisasiantuntijuutta yrittäjän tueksi. Hankkeen aluksi paneuduttiin aiheesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, selvityksiin ja katsauksiin. Tämän jälkeen suunniteltiin ja toteutettiin kyselytutkimus Lapin maatilayrittäjille, tulokset analysoitiin ja niiden perusteella valikoitiin aihepiirit ja kysymykset tilatestiä varten. Laajempi kuvaus aineistosta, analyysimenetelmistä ja tuloksista on esitetty julkaisussa "Elinvoimaisen maatilalan avaimia – Lapin maatilojen kehitystarpeita" (Kuha, Hallikainen, Hannukkala, Leppälä, Rajavaara, Sorvali, Uusitalo. 2021).

Tämä johdanto-osio on hyvä päättää kiteytykseen, joka esitetään julkaisussa Lapin keskikokoisten tilojen haasteita (Kuha, Hannukkala, Kujala, Pelimanni, Nurmos. 2017) menestyvästä maatilasta.

Kuva 1. Menestyvä maatila. (kuva julkaisusta Kuha, Hannukkala, Kujala, Pelimanni, Nurmos. 2017)

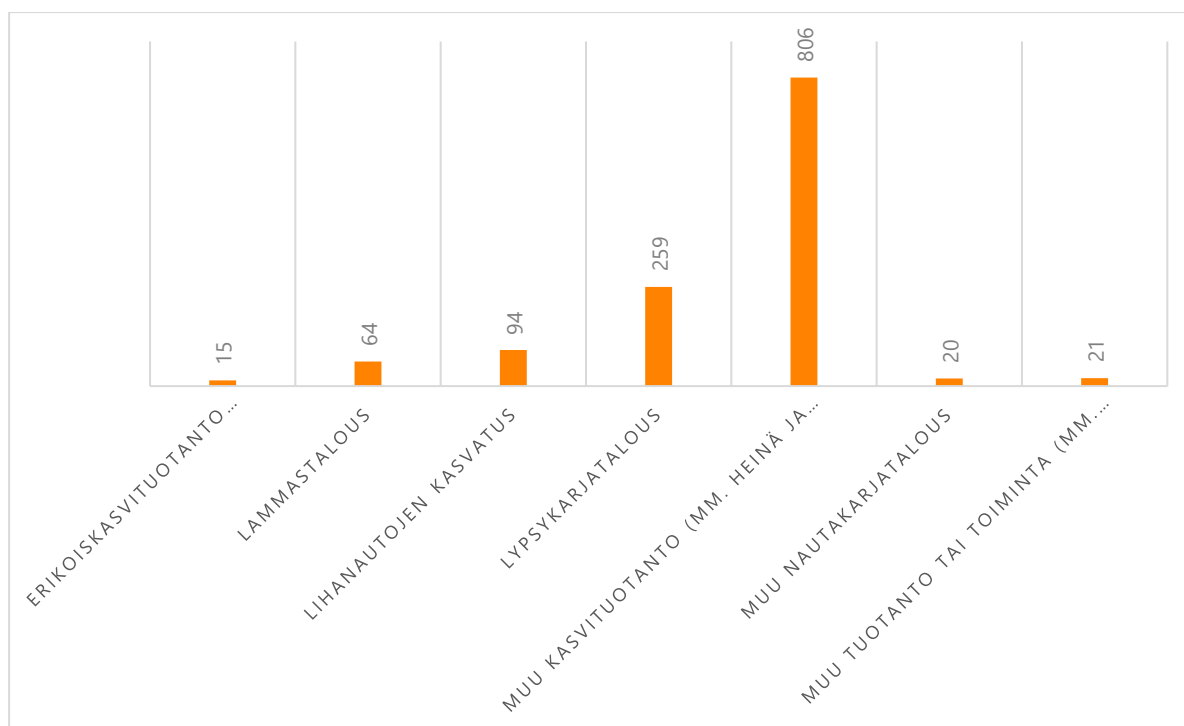
1. Lapin maataloudesta ja metsätaloudesta

1.1. Lapin maataloudesta

Lappilaisen maatalouden keskeiset tuotantosuunnat (Kuva 2), maidon- ja lihantuotanto ovat muuttuneet alueellisesti. Idässä ja pohjoisessa on tilojen suhteellinen vähenemä ollut suurta verrattuna Kemi-Tornion seutuun. Keski- ja Pohjois-Lapin tuotantotasoa on vielä ylläpitänyt keskikokoisten, 30–60 peltihehtaarin nautakarjatilojen määrä, mutta näiden osalta on myös muutosta ollut havaittavissa. Tuotannon alueellinen keskittyminen tulevaisuudessa näyttäisi jatkuvan. Vaikka Lounais-Lapissa kotieläintilojen lukumäärä on viime vuosina vähentynyt, on tuotannon määrä siellä pysynyt korkeana, johtuen tilayksiköiden kokoluokan kasvusta. Maataloustuotanto näyttäisi keskittyvän entistä enemmän alueelle, joka käsittää Simon, Keminmaan, Tornion, Ylitornion ja Tervolan. Pello, Rovaniemi, Ranua, Kemijärvi ja Posio ovat tämän tuotantoalueen reunavyöhykettä ja muu Lappi vaikuttaisi olevan selvästi vähenevää aluetta maataloustuotannon osalta. Tämä näkyy hyvin esimerkiksi siitä, että yksistään, Simossa, Keminmaalla, Torniossa ja Tervolassa tuotettiin vuonna 2020 52 % Lapin maidontuotannon kokonaismäärästä.

Lapin maatilojen keskip koko on kaikki maatilat huomioiden peltopinta-alaltaan 33 ha ja maatalousyrittäjien keski-ikä on noin 54 vuotta. Tuotantosuuntaakohtaisesti peltopinta-alat vaihtelevat huomattavasti. Suurimmat peltoalat ovat nautakarjataloilla, keskimäärin hiukan yli 70 ha. Muun tuotannon tilojen on huomattavasti pienempi. Kuvassa 3 on esitetty keskeisiä Lapin maatalouden tuotantomääriä, jotka ovat vuodelta 2020 (www.ruokavirasto.fi, www.stat.luke.fi, www.paliskunnat.fi).

Lapin maatalouden keskeisimpiä tuotantosuuntia ovat maidontuotanto, naudanlihan tuotanto, lammastalous, porotalous ja muu tuotanto, käytännössä heinän viljely.

Kuva 2. Lapin maatalouden tuotantosuunnat 2020.

Lapin maatalouden tuotantomäärät

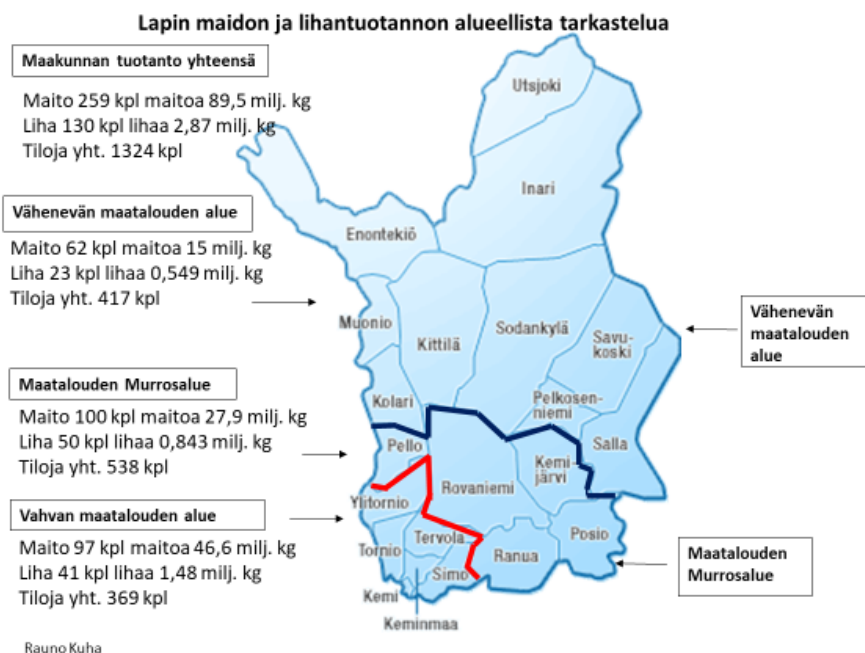
keskeiset tuotantos suunnat

Kuva 3. Lapin maatalouden keskeisimmät tuotantos suunnat. Luvut ovat vuodelta 2020 (www.ruokavirasto.fi, www.stat.luke.fi, www.paliskunnat.fi).

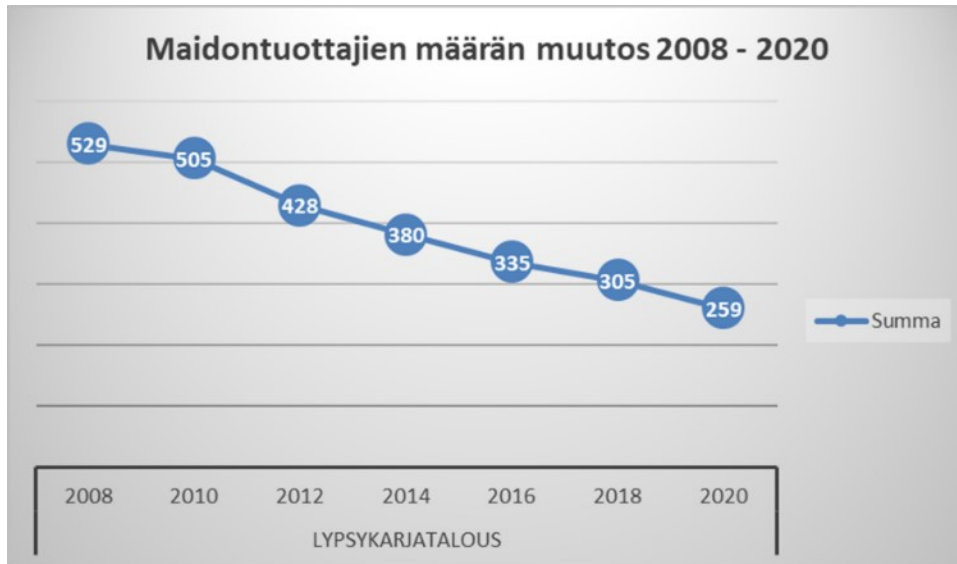
1.2. Lapin maatalouden rakenteen muutos

Lapin peltopinta-ala on 44 000 hehtaaria, joka on suurimmaksi osaksi nurmella. Nurmivaltaiselle viljelylle Lapissa on perustellut syyt. Lappi on Suomen ja koko EU-alueen pohjoisin maakunta. Lapin luonnonolosuhteet ovat arktiset. Vuoden keskilämpötilat tammikuu/kesäkuu vaihtelevat lähes 30 astetta. Arktisesta sijainnista huolimatta kasvintuotanto, erityisesti nurmikasvintuotanto, Etelä-Lapissa myös avomaan puutarha-, sekä perunantuotanto, ovat mahdollisia Lapissa johtuen Golf-virran lämpövaikutuksesta, jolloin ilmasto meillä on leudompi, kuin muualla vastaavilla leveysasteilla. Nurmi on naudan ja poron keskeinen rehu. Nautakarjataloutta harjoitetaankin kannattavasti koko maakunnassa pohjoisinta Lappia myöten. Suomen ja Euroopan Unionin pohjoisin maitotila sijaitsee Utsjoella.

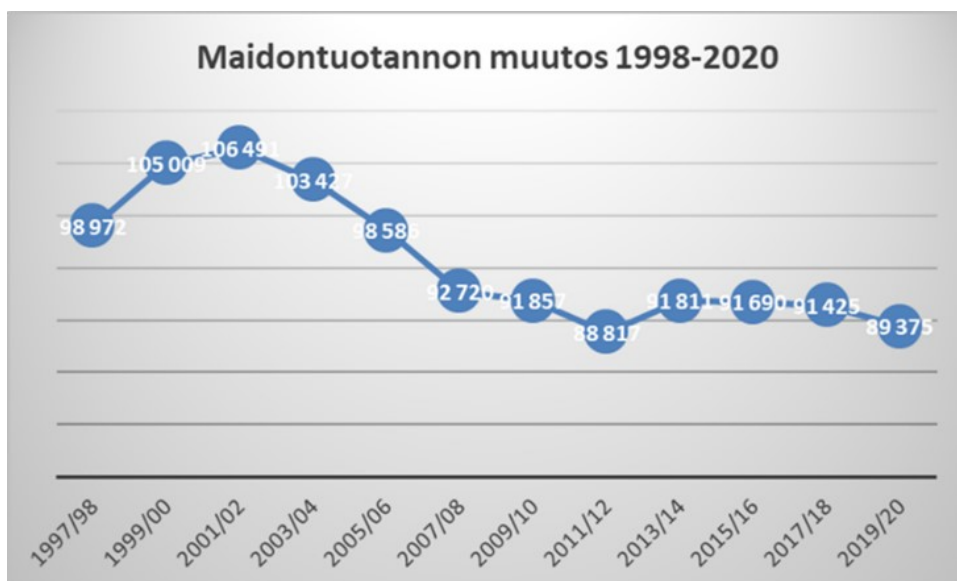
Kuva 4. Lapin maatalouden alueellinen rakenne.

Kuvan 4 kartassa ja kuvan tietolaatikoissa on havainnollistettu Lapin maatalouden rakenne ja alueellinen jakautuminen. Lapin maatalouden kokonaistuotanto muodostuu suurimmalta osin maidon, naudanlihan, lampaan ja nurmen muodostamasta kokonaisuudesta. Kuvassa aluerakennetta on lähestytty päätuotantosuurteiden maidon ja lihan näkökulmasta. Lapin alkutuotannosta puhuttaessa, on syytä huomioida myös porotalous. Porotalouden merkitys Lapin maaseudun elinvoimaisuudelle on tärkeä ja on osa lappilaista alkutuotantoa ja osa maataloutta.

Kuva 5. Maidontuottajien määrän muutos 2008–2020.

Maidontuottajien määrän muutos vuosien 2008 ja 2020 välisenä aikana on ollut suuri (Kuva 5). Vuonna 2008 maidontuottajia oli 529. Vuoden 2020 tuottajamäärä oli 259 kpl. Pudotusta on ollut 270 kpl. Huomattava on, että maitomäärässä vastaava pudotusta ei näy. Vuoden 2008 tuotettu maitomäärä oli hiukan yli 92 miljoonaa kg ja vuonna 2020 maitoa tuotettiin 89,5 miljoonaa kg (Kuva 6). Tuotannon määrän muutos oli pieni verrattuna tuottajien määrän muutokseen (Kuva 5).

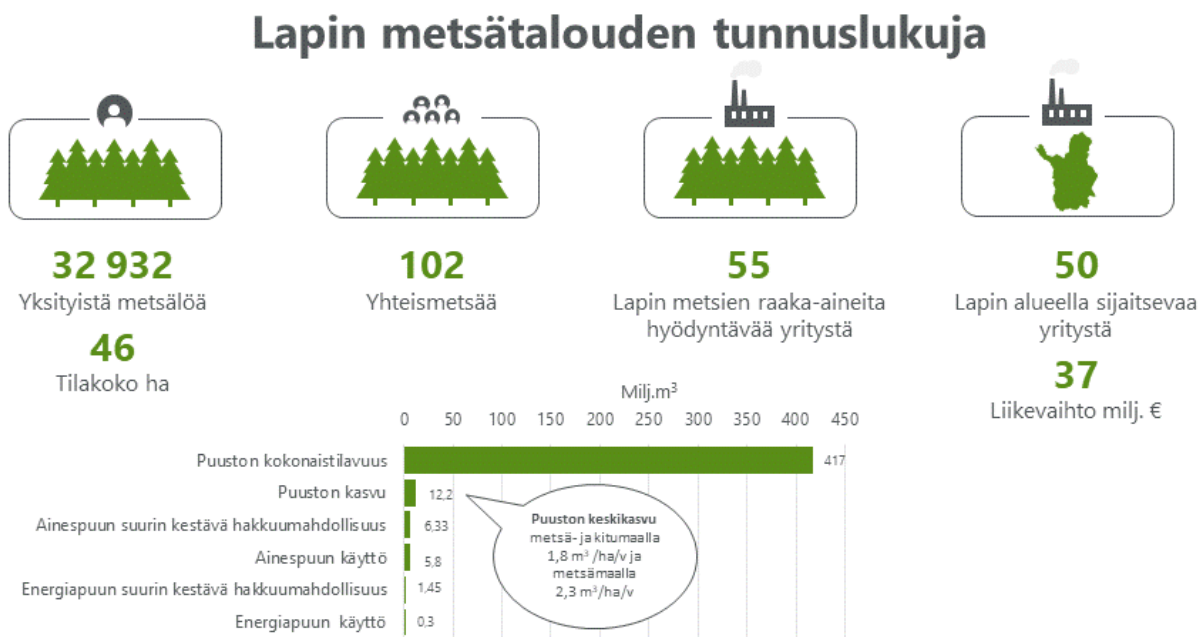

Kuva 6. Lapin maidontuotannon (1000 kg) muutos vuosina 1997–2020.

1.3. Lapin metsätaloudesta

Lapin maatilametsätalous erillisenä tutkimuskohteena on varsin vähän tutkittu alue. Tästä joutuksen maatilametsätalouteen liittyvää pohjatietoa on hyvin vähän. On kuitenkin hyvä tiedostaa, mikä on metsätalouden rooli taloudellisesti, elinkeinoina ja työpaikkoina Lapin maakunnalle. Lähes kaikilla Lapin maatiloilla on metsää, tosin sen määrä ja hyödynnettävyys osana tilan taloutta vaihtelee paljon. Tässä tutkimuksessa avataan metsätalouden roolia osana maatalan toimeentuloa.

Metsäteollisuus on Lapin toiseksi suurin teollisuuden ala, metalliteollisuuden jälkeen. Kuvassa 7 on koottuna Lapin metsätalouden tunnuslukuja. Koko metsäsektorin tuotos on Lapin alueella noin 1,5 miljardia euroa, ja ala työllistää maakunnassa noin 3 600 henkilöä (Lapin maaseutuohjelma 2021–2027, Lapin liitto). Lapin maakunnan maapinta-ala on 9,266 miljoonaa hehtaaria, josta metsätalousmaata on 9,083 miljoonaa hehtaaria (sisältää suojelualueet) eli 98 prosenttia maa-alasta. Metsämaata on 4,96 miljoonaa hehtaaria, josta puuntuotantoon on käytettävissä 3,75 miljoonaa hehtaaria eli 75 prosenttia. Metsämaasta 62 prosenttia on valtionmaita, puuntuotannon metsämaasta 50 prosenttia on valtionmaita. (Lapin metsäohjelma 2021–2025, Suomen metsäkeskus)

Kuva 7. Lapin metsätalouden tunnuslukuja (Lapin metsäohjelma 2021–2025, Suomen metsäkeskus)

1.4. Maatilametsätaloudesta

Kyselyyn vastanneiden maatilayrittäjien metsätalousmaan keskimääräinen pinta-ala oli noin 200 ha, josta vähäkasvuista kitu- ja joutomaata oli keskimäärin noin 70 ha. Tilakoko oli selkeästi suurempi, kun sitä verrataan kaikkien Lapin yksityismetsänomistajien tiloihin, joka on keskimäärin noin 46 ha.

Suunnitellut metsäteollisuuden investoinnit ja turpeen käytön väheneminen lisäävät entisestään puun kysyntää. Hakkuumahdollisuuksien hyödyntäminen ja rahantulon maksimointi olivat keskeisiä maatilayrittäjän metsänkäytön tavoitteita. Tiloilla oli yleisesti ottaen runsaasti

hakattavaa. Metsäresurssit olivat monella yrittäjällä osin hyödyntämätön voimavara säännöllisenä tulonlähteenä, vaikka puustoinen metsäala oli suuri. Syynä mainittiin usein ajankäytön priorisoiminen, kiinnostuksen sekä tiedon ja osaamisen puute.

Tilakohtainen metsäsuunnitelma oli 58 prosentilla vastaajista. Varsin suurienkin metsäpinta-alojen omaavilla tiloilla metsäsuunnitelma oli laatimatta. Haastatteluissa moni yrittäjä koki Suomen metsäkeskuksen ylläpitämän Metsään.fi-palvelun tietojen riittävän toimenpiteiden suunnitteluun. Metsäsuunnitelman etuna on, että siinä arvioidaan hakkuutase (tulot-menot) omistajan tavoitteiden mukaisesti, yleensä puuston kasvun verran kestävästi. Tämä on tärkeä tieto yrityksen talouden suunnittelussa silloin, kun metsillä on merkitystä yrityksen tulonlähteenä. Usein metsäomaisuutta käytettiin investointien rahoittamiseen. Kyselyn analyysitulosten mukaan hakkuista saatava keskimääräinen nettotulo oli suurempi, kun tilalla oli metsäsuunnitelma. Ero oli merkitsevä.

Maatilayrittäjien metsien kehityssuunnitelmista yleisimpänä mainittiin hakkuut ja metsänhoitotyöt. Myös uuden metsän hankinta kiinnosti, tosin metsämaan hinnannousu jarrutti kauppvoja. Moni yrittäjä kertoi hankinnan tyrehtyneen joidenkin säätiöiden tai rahastojen parempiin, jopa pyyntöhintoja korkeampiin ostotarjouksiin. Metsämaan pinta-alan kasvaessa myös hakkuista saatavat nettotulot kasvoivat. Toinen merkittävä tekijä hakkuista saatavien nettotulojen kasvuun oli yrittäjän vahva metsäosaaminen.

Ulkopuolisen tuen tarve nousi esille. Metsäasioista haluttiin koulutusta, neuvontaa, metsäalan asiantuntijan ja luottohenkilön tukea. Metsätalouden rahoitustukien toivottiin myös jatkuvan ja puulle odotettiin parempaa hintaa. Maatilayrittäjien kuuluminen yhteismetsiin oli selvästi alueellisesti painottunutta. Yhteismetsäosuuksia oli vähiten Ranuan ja Rovaniemen seudulla. Tiloille johtavien metsäautoteiden kattavuus oli vastaajien mielestä yleisesti ottaen riittävän hyvä. Vastaajista noin 15 prosenttia arvioi metsäautoteiden kunnon keskiarvoa huonommaksi.

Metsien muun käytön tavoitteista yleisimpinä mainittiin virkistys, metsästys ja kalastus, matkailu sekä pelloksi hakkuu. Keskimääräistä enemmän halukkuutta metsien suojeluun oli noin 16 prosentilla tiedusteluun vastanneista yrittäjistä.

Niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan!

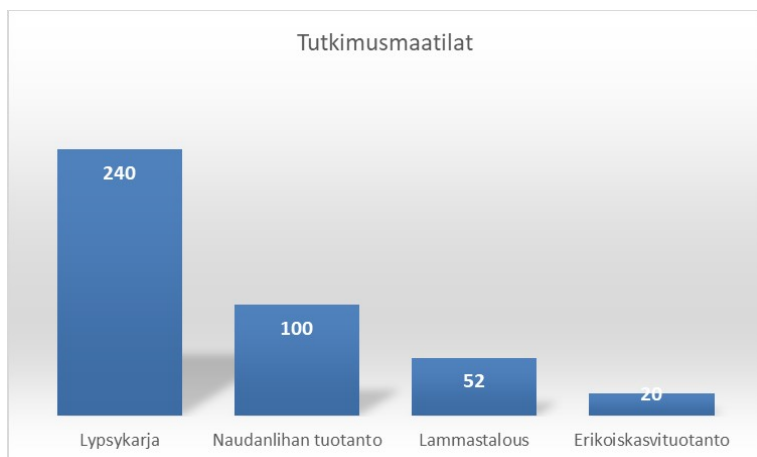
Tämä tutkimus osoittaa, että maatilametsänomistajan on herättävä ottamaan vastuu metsäomaisuutensa käytöstä ja hyvästä hoidosta etenkin, jos metsillä on merkitystä maatilayrityksen tulon lähteenä. Tukea on tarjolla, mutta yrittäjän on itsensä tehtävä päätös tarttua toimeen.

2. Tutkimuksen toteutus

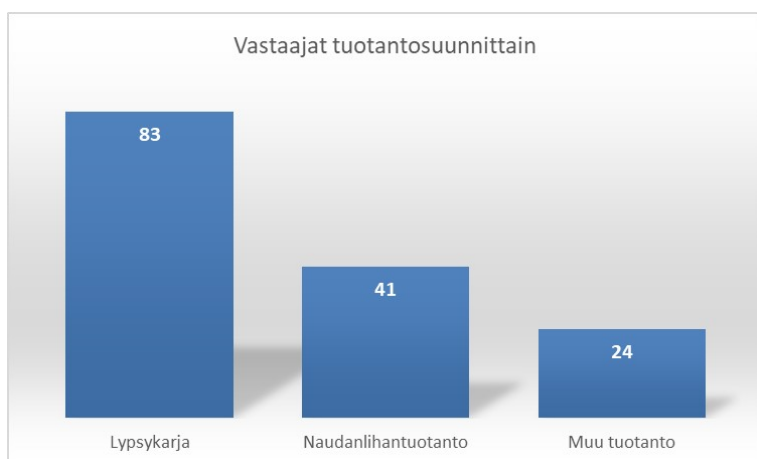
2.1. Tutkimusjoukko ja kyselyn täydentäminen

Tutkimuksen lähtöaineistona olivat Maaseutuviraston (Ruokavirasto) vuoden 2018 Lapin maatilarekisterissä olevat 1505 maatilaa (Mavi 2018). Lähtökohtana tutkimuksen kohderyhmälle asetettiin maatilatalouden toiminnan merkitys maatilayritykselle maatilatalon muodostuksessa. Tämä luonnollisesti rajasi huomattavan osan Lapin maatioista pois tutkimuskohteena. Tutkimuksen kohderyhmäksi edellä mainitun rajauksen myötä muodostui tilat, jotka harjoittavat aktiivisesti maataloutta ja mahdollisesti muuta yritystoimintaa maatalouden rinnalla. Rajauksen myötä perusjoukon suuruudeksi muodostui 524 maatilaa. Maatilayrittäjiin oltiin yhteydessä tutkimuksesta ja 112 yrittäjää ilmoitti, että eivät ole halukkaita osallistumaan tutkimukseen. Lopulliseksi tutkimusjoukoksi muodostui 412 maatilayritystä. Näiden tilojen pääasiallinen tuotantosuunta oli erikoiskasvituotanto, lammastalous, naudanlihantuotanto ja maidontuotanto (Kuva 8). Kysely toteutettiin sähköisenä Webropol-kyselynä ja kirjeitse. Kyselyä täydennettiin henkilökohtaisena haastatteluna, josta saatava tuotos toimi tutkimuksen katoaineistona.

Täydennyskysely mukaan lukien kokonaisvastaajamääräksi saatiin 148 vastausta, joka on 35,9 % tutkimuskohderyhmästä 412 maatilayritystä kuvan 9 mukaan.

Kuva 8. Tutkimuksen kohdetilat tuotantosuunnittain.

Kuva 9. Vastaajat tuotantosuunnittain. Muu tuotanto sisältää lammastalouden ja erikoiskasvituotannon. Tässä luvussa on mukana myös haastatteluaineisto.

3. Tulosten tarkastelua

Lapin maatalouden rakennetta kuvaavat selkeästi neljä perusmuuttujaa, joita ovat yrittäjän ikä, tilan peltopinta-ala, tilan tuotantosuunta ja tilan metsät. Lisämuuttujia ovat myös tilan talous, palkkatyö, hyvinvointi ja osaaminen. Laajempi kuvaus aineistosta, analyysimenetelmistä ja tuloksista on esitetty julkaisussa ”Elinvoimaisen maatilan avaimia – Lapin maatilojen kehitystarpeita” (Kuha, Hallikainen, Hannukkala, Leppälä, Rajavaara, Sorvali, Uusitalo. 2021).

3.1. Talous ja osaaminen

Tutkimukseen vastanneiden tilojen taloudellinen tilanne vaikuttaa hyvin kaksijakoiselta. Vastanneiden joukossa on tiloja, jotka menestyvät hyvin ja tiloja, joilla on taloudellisia vaikeuksia. Taloudellisille vaikeuksille ei kuitenkaan nouse yksittäistä selittäjää, vaan eri tiloilla vaikeuksien muuttujat vaihtelevat. Maataloudesta saataviin tuloihin vaikuttivat ensisijaisesti tilan viljelypinta-ala (ha), tilan velkapääoma (indeksi -5 – +5) sekä tilalla tehtävien henkilötyökuukausien määrä sekä tilan tuotantosuunta. Nämä kolme muuttujaa selittivät yhdysvaikutuksineen noin 60 % maatilayrityksen tuloista.

Tilan taloudellinen tulos oli tutkimuksessa paras tiloilla, joilla oli paljon peltoa ja olivat selkeästi rajanneet toimintaansa maatilatalouteen. Tilatulokset olivat paras tiloilla, joiden peltopinta-ala oli 60–100 ha. Yrittäjiltä kysyttiin heidän omaa käsitystään ammatillisesta osaamisestaan suhteessa tilan vaatimuksiin. Maatilatalouden osalta yrittäjät kokivat osaamisensa olevan pääsääntöisesti hyvän. Metsätalouden osalta osaamisessa oli selvästi vaihtelua ja se näkyi suoraan hakkuunetossa (hakkuista saadut tulot, joista vähennetään metsänhoidon menot).

3.2. Ikä ja työhyvinvointi

Lapin maatilayrittäjien keski-ikä tiloilla, jotka harjoittavat nautakarjataloutta, kuten alkuesittelyssä näkyy, on hieman alle 50 vuotta. Kun luokitellaan tilan viljelypinta-ala ja ikä, syntyy suora yhteys iän ja viljelypinta-alan välille. Mitä vanhempi yrittäjä, sitä todennäköisemmin pienempi tila ja toisin päin. Tästä syntyy myös yhteys iän ja velkapääoman välille. Ikääntyneillä, jo toimintaansa hiljentävillä viljelijöillä on vähemmän velkaa, kuin nuorilla. Samoin syntyy yhteys iän ja tilan liikevaihdon välille. Nuoret yrittäjät ovat ottaneet velkaa tilan hankintaan, lisäksi kehittämisinvestointeihin ja tällä rakenteella kasvattavat tilan liikevaihtoa. Tämä näkyy myöhemmin tilan tuloksessa joko positiivisena tai negatiivisena, riippuen yrittäjän liiketoiminta- ja ammattiosaamisesta.

Työhyvinvointiin vaikuttavat yrittäjän fyysinen ja psyykinen terveys, verkostoituminen, tilan taloudellinen tilanne ja se kuinka sitoutuneita yrittäjät ovat omaan ammattiinsa, työhön, jota he päivittäin tekevät. Sitoutuminen ja motivaatio seuraa tilakokoa, mutta keskimäärin maatilayrittäjät olivat varsin motivoituneita. Pienillä tiloilla se oli huonointa ja tilakoon kasvaessa sitoutuminen ja motivaatio olivat parempia.

Vastauksissaan yrittäjät kertoivat olevansa pääsääntöisesti terveitä ja työkykyisiä, toki joukossa oli myös toisenlaisia vastauksia, mutta niiden määrä ei ollut merkittävä. Tilan taloudellisella tilanteella oli selvä vaikutus yrittäjän hyvinvointiin. Hyvinvointia heikensivät myös huono kokemus ympäristön luomasta paineesta, joka pyrkii luomaan maataloudesta negatiivista kuvaa.

4. Tilatesti

Tutkimushankkeen tehtävänä oli kehittää työkalu, jolla voidaan tarkastella maatalan toiminnan eri osa-alueita. Arvioinnin yhteydessä tunnistetaan ne tekijät, joihin maatilalla on syytä erityisesti pureutua maatilayrityksen toiminnan kehittämiseksi. Erityisesti tällaisen työkalun käyttö on tärkeää tiloilla, joilla tiedetään olevan ongelmatiikkaa, huonovointisuutta ja/tai tilan tulos on heikko.

Maatilayrittäjien vastaukset käsiteltiin tilastollisen ja laadullisen analysoinnin menetelmin. Asiakokonaisuuksia analyysitulosten pohjalta valittiin testiin kymmenen. Asiakokonaisuuksia ovat tilan tuotantosuunnat, peltoviljely, tuotantoeläimet, sosiaalisuus, työhyvinvointi ja terveys, talouden seuranta, vieras pääoma, yrityksen tulot, tulevaisuuden suunnittelu ja metsätalous. Jokaisen asiakokonaisuuden alle on laadittu muutama kyseistä asiaa käsittelevä tarkentava kysymys. Kysymyksen asettelu on laadittu niin, että vastauksesta voidaan päätellä kyseisen asiakokonaisuuden tilanne maatilayrityksessä.

Mikäli testissä löydetään asioita, joistakin testin asiakokonaisuuksista, jotka ovat esteenä tilan kehittymiselle ja tulokselle, voidaan yrittäjän suostumuksella kyseiseen asiaan kohdistaa erityisasiantuntijan toimenpiteitä.

Tämä testi voi olla asiantuntijan työkalu tunnistamaan maatilayrityksen ongelma-alueet. Testiä voidaan käyttää myös itsenäisesti oman toiminnan tarkasteluun. Testin tuloksen kannalta olennaista on, että kysymyksiin vastataan rehellisesti, niin kuin kyseessä oleva asia tilalla on.

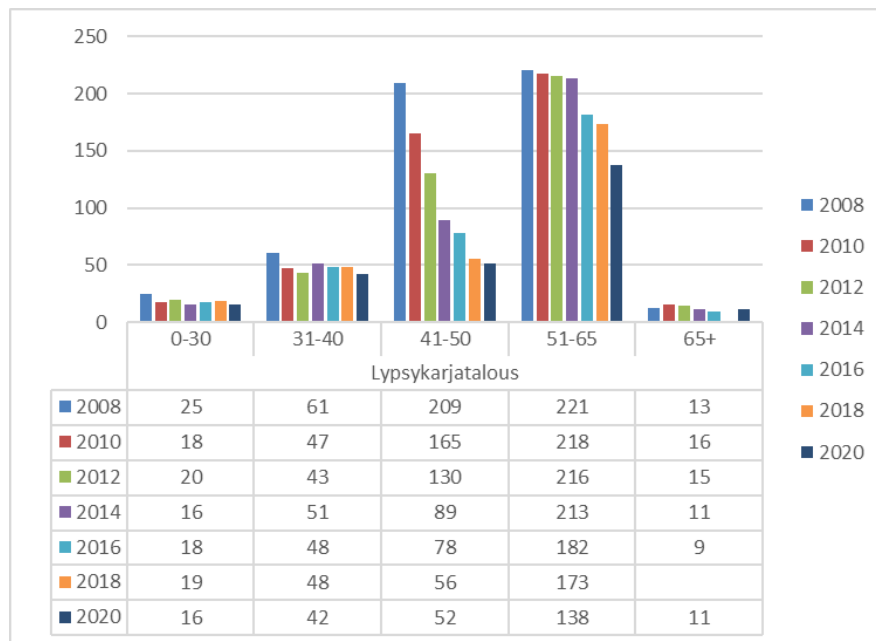
Testin tukena on tulkintaohje, jossa kerrotaan kysymyksen viitekehys ja kyseessä olevan asian vaikutus tilan toimintaan. Tulkintaohjeessa kerrotaan mitä jatkotoimenpiteitä esitetään, mikäli vastaus paljastaa ongelman tai puutteen tilalla.

Tilatestin valmistuttua sitä kokeiltiin käytännössä 14 tilalla, joiden päätuotantosuunta on maidontuotanto (yksi lammastalous). Asiantuntija kävi läpi kysymykset viljelijöiden kanssa, antoi palautteen tilatestin tulosten perusteella ja pyysi viljelijöiltä palautetta tilatestin toimivuudesta. Yleisesti vastaajat kokivat kysymyksiin vastaamisen helpoksi. Vastaajat arvioivat tilatestin hyväksi ja toimivaksi kokonaisuudeksi, jos kysymyksiin vastasi rehellisesti. Vastaaminen vaikeutui, jos tilalla oli useita yrittäjiä ja erityisesti, jos heillä oli erilaiset työtehtävät.

5. Päätelmät ja jatkotoimenpiteet

5.1. Lopettajat

Ikääntyvät aktiiviviljelijät lopettavat ja uusien yrittäjien määrä on lopettavia vähäisempi. Merkittävä piirre lopettajissa on ikäluokan 41–50-vuotiaiden nautakarjatalouden yritystoiminnan lopettaminen (Kuva 10). Uusien nuorten yrittäjien määrä ei kompensoi jatkossa lopettavien yritysten aiheuttamaa tuotannon pienenemistä.

Kuva 10. Lapin maidontuottajien ikärakenteen muutos vuosina 2008–2020.

5.2. Epävarmojen joukko

Työhyvinvointi, taloudelliset huolet, jaksaminen ja tilan pieni koko ovat asioita, jotka tulivat myös esille asioina, jotka vaikuttavat voimakkaasti siihen, miten tilan tulevaisuutta pohditaan. Kustannusten voimakas nousu energian, lannoitteiden ja rakennuspuutavaran hinnassa vuonna 2021 ei ollut vielä tapahtunut maatilayrittäjien vastatessa tutkimuskyselyyn. Tästä johtuen vuoden 2021 kustannustaso ei näy tämän tutkimuksen maatilayritysten tuloksessa, mutta se on todennäköisesti aiheuttanut tilojen investointien jäädyttämistä sekä lisännyt epävarmuutta tulevaisuudesta. Näiden tekijöiden yhteisvaikutus, edes osan niistä, voi olla yrittäjälle liian voimakas ja voi aiheuttaa päätöksen lopettaa toiminta. Joka tapauksessa nämä tekijät aiheuttavat epävarmuutta. Lapin maatalouden elinvoimaisuuden ylläpitämiseksi nämä yrittäjät on hyvä löytää ja päästä keskustelemaan ja käsittelemään asiaa.

5.3. Positiivisen imagon rakentaminen

Aikaisemmissakin tutkimuksissa Lapin maataloilille on noussut esille huoli maatalouden huonosta kuvasta julkisuudessa. Yrittäjien keskuudessa nousee lisäksi esille vahva huoli siitä, että maataloutta pidetään elinkeinona, jossa maatalous aiheuttaa ympäristölle vahinkoa, eläinten kohtelu on usein epäeettistä ja eläimet kärsivät ollessaan tuotantoeläimiä. Syntyvä kuva on siis

hyvin yksipuolinen. Edellä kuvatun lisäksi tuodaan jatkuvasti esille maatalouden taloudellinen pahoinvointi, joka kuvana on varsin yksipuolinen. Taloudellinen menestyminen maataloudessa on itse asiassa hyvin yhden suuntainen muiden yritysmuotojen kanssa. Myös tässä tutkimuksessa tuli selvästi esille, että osa yrittäjistä tulee toimeen ihan hyvin. Onkin tärkeää ryhtyä toimenpiteisiin, joilla maatalouden positiivista mielikuvaa markkinoidaan eri tiedotusvälineissä, eri kohderyhmille ja erilaisia rahoitusvaihtoehtoja hyödyntäen. Positiivisen mielikuvan rakentaminen on sijoittamista tulevaisuuden elinvoimaiseen maatalouteen.

5.4. Maatilayrityksen johtaminen

Maatilayrityksen johtaminen on useiden asioiden samanaikaista hallintaa ja se vaatii hyvin monenlaisten seurantavälineiden hyödyntämistä, ammatillista osaamista ja asiantuntijoiden hyödyntämistä. Tutkimuksessa nousi esille velkapääoman vaikutus tilan tulokseen tilastollisessa analyysissä ja velkapääoman kehitys laadullisessa tutkimuksessa. Tilakäynneillä tilatestin testaamisen yhteydessä ja tutkimuksessa nousi esille tilojen velkamäärä. Maatilayrityksen johtamisen yksi keskeinen elementti on tulevaisuuden suunnittelu yhdistettynä investointien ja kehittämistoimenpiteiden laskentaan.

5.5. Työhyvinvointi

Suuri osa kyselyn vastaajista arvioi terveydentilansa ja työkykynsä hyväksi. Esimerkiksi terveydentilaa kartoittavan kysymyksen keskiarvo oli 6,53 asteikolla 0–10. Vastauksissa oli kuitenkin selkeää hajontaa.

Viljelijät selvästi pitävät työstään, toimivat mielellään yrittäjinä, toimivat heitä motivoivassa ammatissa ja ovat hyvin sitoutuneita työhönsä. Yrittäjien ikä ja tilan koko vaikutti siihen, miten sitoutuneita ja motivoituneita yrittäjät olivat. Työkyvyn ja jaksamisen ylläpidossa vapaa-ajan ja palautumisen rooli on tärkeä, kuten myös sitoutumisen ja motivaation ylläpito. Viljelijän saama vertaistuki ja vuorovaikutusmahdollisuudet lisäävät sitoutumista ja motivaatiota, ja näiden edistämällä voitaisiin tukea maatilayrittäjien halua jatkaa yritystoimintaa.

5.6. Maatilametsätalous

Maatilametsätalouden edistämien edellyttää, että metsäsuunnitelmia tilataan, laaditaan ja päivitetään. Tutkimuksessa nousi selkeästi esille, että näin ei ole huomattavalla osalla tiloista.

- Metsään.fi-palvelun kautta voi jättää palvelupyynnön eri toimijoille

Maatilayrittäjien metsäosaamista tulee vahvistaa. Tämä onnistuu vain aktivoimalla maatilametsänomistajia hankkimaan lisää tietoa metsänhoidosta ja siihen saatavilla olevasta asiantuntijuudesta. Tämä tapahtuu esimerkiksi:

- Maa- ja metsätalouden toimijoiden ja oppilaitosten yhteistyön lisääminen sekä verkostoituminen
- Tiedotus, koulutus- ja neuvontatilaisuuksien järjestäminen
- Henkilökohtainen neuvonta tilakäynnein. Tilatestin laatiminen. Haastattelija välittää tiedon, jos yrittäjä pyytää asiantuntijan yhteydenottoa
- Metsäasiantuntijan/ tukihenkilön kanssa käytävät vuosittaiset työsuunnitelmakeskustelut

Maatilametsänomistaja voi myös liittyä yhteismetsään, mikäli kokee, että oman metsän hoitoon ei ole aikaa tai osaamista. Asiassa voi kääntyä esimerkiksi Suomen metsäkeskuksen puoleen. Metsäkeskus ylläpitää julkista, valtakunnallista yhteismetsärekisteriä.

Tavoitteena tulisi olla, että poliittisessa päätöksenteossa määrätään riittävästi varoja metsänhoidon tukiin ja metsien suojelukorvauksiin.

Työsarkaa riittää kaikilla maa- ja metsätalouden parissa toimivilla.
Kaadetaan aidat silloiksi!

5.7. Tilatestin aktiivinen käyttöönotto

Tämän tutkimuksen yhteydessä laadittua tilatestiä on testattu useita kertoja testin eri vaiheissa. Tilatesti on osoittautunut toimivaksi. Mikäli yrittäjä vastaa tilatestissä esitettyihin kysymyksiin totuudenmukaisesti, testi ilmoittaa, mikäli tilalla on asioita, jotka kaipaavat lisää asiantunte-
musta, korjaamista tai toimintatavoissa muutosta. Tällöin tilalle voidaan ohjata asiantuntija kes-
kustelemaan yrittäjän kanssa asiasta. Onkin toivottavaa, että tilatesti tulee mahdollisimman ak-
tiiviseen käyttöön neuvonta- ja asiantuntijaorganisaatioissa. Lisäksi olisi hyvä, että yrittäjät itse
omatoimisesti testaisivat toimintaansa tilatestillä.

6. Kyselyyn vastanneiden kommentteja

- Alla vastanneiden kommentteja kyselyyn ja maatilatalouteen yleensä.
- Pittää koittaa jaksaa.
- toivon totisesti, että ihmisillä avautuisi silmät maatalouden huonoon tulevaisuuteen. itse en jaksa ymmärtää kuinka jotku eivät pidä tärkeänä suomen omavaraisuutta. ollaan normaali ihmisille sosiaalipummeja tukien takia. koska he eivät ymmärrä miksi sitä maatalousyrittäjät saavat. meidän kolmesta lapsesta kukaan ei aio jatkaa. sanovat vain, että muiden töissä tienaa parhaiten. ovat oikeassa siinä. meillä velka pakottaa jaksamaan vielä..
- Pankit kuristavat tuottajan huomaamattaan talousvaikeuksiin. Joustot loppu ja rahahanat kiinni.
- Vaikea vastata metsään liittyviin kysymyksiin kun se ei ole koskaan ollut kiinnostuksen kohteena muuten kuin marjastus mielessä ja koska sillä ei ole ollut tilan talouden kannalta merkitystä
- "Esim ""välitä viljelijästä-projekti"" näkyy olevan ""tue pro agriaa"".
- Miksi pitää olla niin valtava joukko ""neuvoja"" yhteisiä varoja kahmimassa?"
- Olihan tässä jo
- Työhyvinvointi lähemmäs tuottajia
- Mielen pitäis pysyä vierkeänä ja joustavana, mutta silti terävänä kuin partaveitsi. Somea kun seuraa, niin helposti tuomitaan toisen ratkaisuja tehdä tai olla tekemättä, mahdollisuuksia on aina enemmän kuin yksi. Yhdentien kulkeminen on muutenkin mielestäni taaksejäänyttä elämää, jos kaikki tiet vievät Roomaan, sieltä lähtee yhtä monta tietä pois!
- Maatalouspolitiikkaa pitäis muuttaa enenpi itävaltalaiseen suuntaan
- erittäin hyvä kysely,
- Väsy alkaa olla.
- Ei osaa sanoa
- Aika pitkä tämä kysely, ei meinannut jaksaa tehdä muiden paperitöiden lisäksi
- Tuntuu että maaseutualueiden positiivisia mahdollisuuksia ei tuoda suomessa tarpeeksi esille julkisuuteen, liittyen vaikka hiilijalanjälkeen ja ilmastomuutokseen. Maaseudun ihmisellä jos hän oikein toimii on hiilijalanjälkikin varmasti pienin. On vain syyllistetty törkeästi lihantuotantoa ja lihan syömistä! Kyllä ne syyt on minusta aivan jossain muualla...
- Yritystoimintamme on vaiheessa, jossa tulisi olla näköpiirissä toiminnan jatkaja. Halua kehittää yritystä on olemassa, mutta jatkaja puuttuu. Investoinnit ovat pitkäjänteisiä ja takaisinmaksuaika on pitkä; jatkaja olisi hyvä olla toiminnassa mukana jo nyt.
- Jaksamista ja iloista mieltä.
- Pois turha nillittäminen
- Valtaosa tiloista ympäristössä lopettaneet.
- Hyvä kysely. Herätti pohtimaan oman tilan asioita.

- Mielestäni maataloudessa pitää puhua rahasta. "Mitä minulle jää käteen yritystoiminnasta?" Keskituotoksilla, päiväkasvuilla ja satotasoilla ei ole mitään merkitystä, jos niitä ei saada muutettua tienatuiksi euroiksi. Toki asia on monelle yrittäjälle vielä herkkä, mutta loppujen lopuksi kaikkien tuotantosuunta on eurot. Keinot eurojen saamiseksi ovat vain erilaiset tuotantosuunnasta riippuen. Tämä on kaikkien maatalouden parissa työskentelevien yhteinen asia. Kannustetaan toisiamme menestymään eikä vain "viljelemään maata tai hoitamaan metsää."
- Maatalous ei ennen vaikuttanut ilmastonmuutokseen, mutta nykyään mediassa se onkin suurin saastuttaja.
- "- Eipä nämä asiat minua enää auta. Jatkan niillä eväillä millä tähänkin asti. Paras tuki on ollut oma hartiapankki ja järki, koska eihän sitä ole muutakaan saanut.
- Ei ole tarvinnut kitistä. Suuret ne kyllä kitisee."
- "Nostakaa lihan hintaa sinne 10 e kilo koska porostakin saa 15 e kilo ja ne syövät lammas ja nautakarjan ruuan.
- Ei niitä tarvitse aittaa jos ajan sen auton alle maksaa omanvastuun
- Mielestäni se pitäisi maksaa poron omistaja sillä se hän ruokkii ne tien laittaa täällä Muonion Pelkosessa."
- opettaja maataloukoulussa aikonaan jo sanoi verottaja vie vain osan konekauppiaas kaiken ja korot päälle.
- Talous on vedetty liian tiukalle !!!
- Pitäisi julkisuuteen saada enempi positiivista julkisuutta ja arvostusta.
- Hyvä tutkimus sillointällöin
- Tukipolitiikka selkeäksi ja pitkäjännitteiseksi.
- Maksuperusteinen kirjanpito ja tilinpäätös pitäisi kieltää lailla. MVL vaatii rankan uudistuksen tai sitten sen voisi heittää romukoppaan ja alkaa soveltamaan EVL:ia. Samoin ainoastaan kuukausimenettely ALV:ssä on ainoa oikea vaihtoehto. Verotuksessa pitää voida kompensoida vuosien väliset vaihtelut varauksilla tms. nykyistä paremmin. 500 000 euron liikevaihtoon nähden nykyiset tasausvaraukset ovat kivikautisia.
- Maidon hinta paremmaksi ja tukea viljelijöille.
- Pyritään liian isoon karjakokoon; liian isot investoinnit Lapin olosuhteisiin nähden.
- Hyvä ja tärkeä asia on koota lappilaisten tilojen tilannetta, hienoa että kysely jalkautettu maakuntaan. Aina ei oma aika ja jaksaminen anna myöten pysähtyä sen paperinipun äärelle.
- yhteiskunnan suhtautumista maatalouteen sen tosiasialliseen välttämättömyyteen.
- jaksamista kaikille yrittäjille
- Kyselyt ovat hyviä, jos ne auttavat asioiden hoitoon.
- Velkaa liikaa.
- Venäjälle vientiä.
- Lapin maatalous pitäisi bräntätä vientiin.

luke.fi

Luonnonvarakeskus
Latokartanonkaari 9
00790 Helsinki
puh. 029 532 6000